УДК 661.85:504

ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ У СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ МІСТА

Попова М.П.
Інститут хімічних технологій
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
Будрик О.І., Комач Л.Д.
Інститут хімічних технологій

У статті проаналізовано проблеми й основні напрямки розвитку міст в сучасних умовах господарювання. Розглянуто та проаналізовано екологічний аудит як інструмент екологічного менеджменту з метою визначення методичних підходів його використання щодо сталого розвитку на місцевому рівні. Зазначено потребу у розробленні системи індикаторів (мультиплікаторів) сталого розвитку міста, що відображають реальну екологічну ситуацію міста й створюють методологічну основу для оцінювання ефективності міського (регіонального) екологічного аудиту та екологічного менеджменту.

Ключові слова: екологічний аудит, екологічний менеджмент, законодавство, інструменти, регіональна політика, сталий розвиток, регіон, місто.

Постановка проблеми. Стан навколишнього середовища є фактором глобального та національного розвитку. Економічний розвиток будь-якої країни в сучасному світі, усього людства дедалі більшою мірою підпадає під вплив міркувань екології. Практично це означає, що характер такого розвитку визначається необхідністю враховувати наслідки антропогенного впливу на навколишнє середовище. Проблема запобігання природно-техногенним надзвичайним ситуаціям, зменшення їх впливу на населення, природу й економіку має пріоритетне та загальнодержавне значення [6, 7, 9, 10]. Актуальним є всебічне вивчення природної та техногенної безпеки життєдіяльності населення України всіма галузями науки, що має на меті розробку оптимальної стратегії, запобігання техногенним і природним катастрофам, зменшення негативного впливу на населення й економіку. Існує необхідність створення державної концепції управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи теоретичних питань та методичних завдань екологічного аудиту розглядались в роботах науковцями Т. П. Галушкіною, А. А. Седековим, В. Я. Шевчуком, Ю. М. Саталкіним, І. В. Басанцовим та ін. В роботах визначена сутність, мета, процес проведення екологічного аудиту соціально-економічного об'єкту, його значення для рішення поставлених проблем.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Практичне використання процедури екологічного аудиту об'єктів визначає ряд проблем щодо збору та об'єктивності статистичних даних та надання інформації, висновків та джерел фінансування, вітчизняних стандартів системи екологічного менеджменту та нормативних документів регулювання екоаудиту, як надійного та об'єктивного інструменту управління еколого-економічними проблемами сталого соціально-економічного розвитку регіону, міста.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проведення аналізу необхідності, стану екологічного аудиту як інструменту екологічного менеджменту з метою визначення методичних підходів його використання щодо сталого розвитку на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу. Перехід до сталого розвитку та відродженню регіону можливі тільки за рахунок розумної експлуатації його природно-ресурсного потенціалу. Тому все більш актуальним стає питання – як забезпечити, поєднати збереження навколишнього середовища та економічний розвиток. Першопричинами екологічних проблем в Україні є:

- успадкована структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей;
- зношеність основних фондів промислової та транспортної інфраструктури;
- недосконалість існуючої системи державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- відсутність чіткого розмежування природоохоронних та господарських функцій;
- недостатня сформованість інститутів громадянського суспільства;
- недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;
- недотримання природоохоронного законодавства [6, 7].

Екологізація економіки не є абсолютно новою проблемою. Основні цілі, до яких ми прагнемо при екологізації економіки – зменшення техногенного навантаження, підтримка природного потенціалу шляхом самовідновлення та режиму природних процесів в природі, скорочення втрат, комплексність видобутку корисних компонентів, використання відходів як вторинний ресурс.

Для оцінки екологоприйнятних рішень в числі основних критеріїв передбачається урахування ступеня досягнення належної якості навколишнього середовища й основних природних комплексів. Практично це поняття до теперішнього часу не знайшло достатньо чіткого відображення ні в планових, ні в статистичних матеріалах. Але необхідність досягнення такого стану слід розглядати як цільову установку, соціальне замовлення природоохоронній діяльності та природокористування в цілому. Такий підхід називають системним, оскільки він визначає інтегральний ефект від технологічного процесу, спрямованого на створення кінцевої продукції та зниження техногенних навантажень. Такий підхід передбачає формування територіальної системи, підприємницької діяльності без збитку для задоволення потреб суспільства, стійкого розвитку, який базується, з одного боку, на включенні цілей охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки в політику економічного розвитку, а з іншого боку – на обліку екологічних і сировинних потреб як нині живущих, так і майбутніх поколінь людей [3].

Найважливішою функцією і засобом реалізації державної регіональної політики є управління, тобто свідомий вплив на суспільне виробництво з метою підвищення його ефективності та задоволення

матеріальних і духовних потреб населення. Управління суспільним виробництвом може відбуватися як на рівні галузі, так і на рівні території, тому виділяють два його види: галузеве і територіальне. Головними завданнями управління природокористування в регіоні та місті є:

- збереження і зміцнення природно-екологічного потенціалу території;
- забезпечення раціонального і комплексного використання природних і рекреаційних ресурсів;
- зменшення негативного впливу виробничої діяльності та комунального господарства на навколишнє середовище;
- відтворення рослинного і тваринного світу.

Особливе місце щодо техногенного навантаження Луганської області займає Лисичансько-Рубіжанський промисловий регіон. На території Лисичанського регіону зосереджені великі промислові підприємства хімії, нафтохімії, приладобудування, обчислювальної техніки, вугільної, скляної промисловості, будівної індустрії (89 промислових об'єктів). Цей промисловий центр України займає 7% території Луганської області. Територіальна близькість промислових міст Лисичанська, Сєвєродонецька та Рубіжного чинить взаємний вплив на екологічний стан в регіоні. Інтенсивне техногенне забруднення навколишнього природного середовища сформувало несприятливий екологічний стан в цілому регіоні.

Сьогодні у світі велика увага приділяється охороні навколишнього середовища, все частіше екологічний фактор стає вирішальним в діяльності регіону, міста. З позицій вимог природоохоронного законодавства, прибутковості в економіці можна відзначити пріоритетність розвитку принципово нового інструменту, як екологічний аудит, метою впровадження якого є забезпечення додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності. Екологічний аудит – документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання й об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншими критеріями екологічного аудиту [1, 5]. Екологічний аудит як інструмент екологічного менеджменту має наступні основні завдання:

- збір достовірної інформації про екологічні аспекти виробничої діяльності об'єкта екологічного аудиту;
- встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- оцінка впливу діяльності об'єкта екологічного аудиту на стан навколишнього природного середовища;
- оцінка ефективності заходів, що вживаються для охорони навколишнього природного середовища на об'єкті екологічного аудиту;
- формування висновку екологічного аудиту.

Розроблення дієвої регіональної еколого-економічної політики, програм та проектів, їх коригування та вдосконалення проводиться на основі постійно змінної комплексної статистики показників. Таку базу статистичних даних може забезпечити еколого-економічний та соціальний аудити, екологічний моніторинг, екологічна експертиза. Результати екологічного моніторингу дають змогу вирішувати питання, пов'язані зі станом навколишнього природного середовища міста, розробки його поточних та стратегічних планів, контроль та відповідальність за виконання рішень щодо стану навколишнього природного середовища та природокористування (рисунок 1). Важливим аспектом процедури аудиту є з'ясування питань організації системи управління, у який спосіб розподіляються обов'язки та відповідальність посадових осіб адміністрації міста, ефективність та дієвість інформаційного обміну.

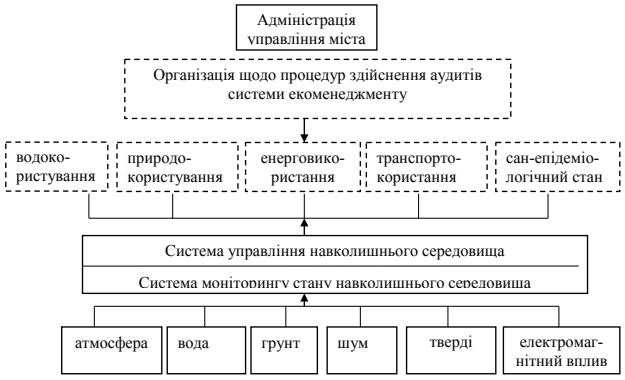

Рис. 1. Екологічний аудит та екологічний моніторингу в системі екологічного менеджменту (розроблено автором)

Важливими є сектори управління водними ресурсами, поводження з відходами, природо- і енерговикористання, контролю за транспортними потоками, санітарно-епідеміологічним станом та безпекою довкілля. За пріоритетом проведення екологічного аудиту є об'єкти господарсько-питного водопостачання, збору та очищення стічних вод, розміщення та переробки відходів. Екологічному аудиту підлягають адміністративні структури – відділи управління з охорони навколишнього середовища, з питань міського планування та з охорони здоров'я населення.

Рівень компетенції міської адміністрації та населення формує загальну поінформованість про стан та проблеми навколишнього природного середовища міста.

За результатами екологічного аудиту складається звіт, який згідно з вимогами, встановленими статтею 20 Закону України «Про екологічний аудит», та нормами інших нормативно-правових актів, звіт містить обов'язкові складові:

- загальні відомості про замовника екологічного аудиту;
- підстави для проведення екологічного аудиту, його мету, завдання, програму та обсяг виконаних робіт;
- відомості про виконавців екологічного аудиту;
- перелік основних законодавчих актів та інших нормативних документів, для перевірки відповідності яким проводився екологічний аудит;
- характеристику фактичного стану об'єкта екологічного аудиту, включаючи оцінку ефективності та достатності його природоохоронної діяльності, систем управління навколишнім середовищем, стану природоохоронного обладнання та споруд, зокрема, часу установлення, амортизація, придатність; відомості про сплату екологічних зборів і платежів, включаючи стан можливості їх сплати та заборгованість, збитки заподіяні навколишньому природному середовищу, стан статистичної та іншої звітності з охорони навколишнього природного середовища і предмет відповідності фактичним екологічним показникам;
- висновки екологічного аудиту щодо виявлених невідповідностей екологічних характеристик об'єкта екологічного аудиту вимогам законодавчих актів та інших нормативних документів;

- відомості щодо підприємств, установ, організацій та осіб, яким надається звіт.

Звіт про екологічний аудит, згідно з укладеним договором на проведення екологічного аудиту також може містити рекомендації заходів, яких необхідно вжити для усунення виявлених невідповідностей та інші необхідні замовнику цього аудиту відомості. Висновки екологічного аудиту мають враховуватися при:

- визначенні умов приватизації об'єктів державної власності, що здійснюють таку діяльність, яка становить підвищену екологічну небезпеку;
- екологічному страхуванні об'єктів, що здійснюють таку діяльність;
- передачі або придбанні об'єктів у державну (міську) власність;
- підготовці проектів договорів довгострокової оренди екологічно небезпечних об'єктів;
- складанні планів санації цих об'єктів в процесі провадження процедури банкрутства;
- підготовці установчих документів спільних підприємств, до статутного фонду яких передбачається внесення об'єктів, використання яких призводить до підвищеної екологічної небезпеки;
- в інших випадках, коли потрібно проводити обов'язковий екологічний аудит.

Збирання та достовірність інформації про виробничу або іншу діяльності об'єкта аудиту, повнота обґрунтованості природоохоронних заходів на об'єкті часто носять необ'єктивний характер, що впливає на об'єктивність висновку екологічного аудиту.

Обов'язковий екологічний аудит проводиться на замовлення зацікавлених органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування. Питання замовлення виконання робіт та послуг за рахунок коштів державного бюджету на сьогодні встановлює кілька механізмів закупівель за державні кошти або кошти місцевого бюджету (відкриті торги; торги з обмеженою участю; двоступеневі торги; запит цінових пропозицій), які є достатньо складними за процедурою та реалізація яких потребує значних витрат часу, що є також підставою для регулювання та контролю.

Добровільний екоаудит проводиться за ініціативою замовника процесу аудиту. Звіт, згідно з укладеним договором на проведення добровільного екоаудиту, може містити рекомендації заходів, яких необхідно вжити для усунення виявлених невідповідностей та інші необхідні замовнику цього аудиту відомості. На практиці замовник процедури екоаудиту не завжди об'єктивно сприймає висновки про еколого-економічну ситуацію на об'єкті, що впливає на деякі виключення та обмеженість екоаудиту.

Питання джерел фінансування проведення екологічного аудиту також створюють деякі рамки, оскільки органи державної влади і органи місцевого самоврядування здійснюють свою діяльність виключно за рахунок бюджетного та місцевого фінансування в межах, передбачених Законом України про Державний бюджет на відповідний рік. Таким чином, при замовленні робіт з проведення обов'язкового екологічного аудиту повинні використовуватися виключно бюджетні кошти, що може впливати на обсяги та час їх виконання, враховуючи нестабільний соціально-економічний розвиток країни [2, 4].

Висновки та пропозиції. Таким чином, перелічені від'ємні моменти процедури екологічного аудиту дають підставу визнати гостру необхідність вдосконалення Закону України «Про екологічний аудит», розробку вітчизняних стандартів системи екологічного менеджменту та нормативних документів регулювання екоаудиту. Екологічний аудит має бути надійним та об'єктивним інструментом управління еколого-економічними проблемами на різних рівнях соціально-економічного розвитку держави, регіону, міста.

Розвиток міст в сучасних умовах набуває особливої гостроти, оскільки міста не тільки зберігають, але і підсилюють концентрацію потенціалів: інтелектуального, економічного, фінансового, соціального, культурного та інших [8]. Існує потреба у розробленні системи індикаторів (мультиплікаторів) сталого розвитку міста, яка була б гармонізована із тими індикаторами, які широко використовуються міжнародною спільнотою і, водночас, базуються на використанні доступної та достовірної статистичної інформації, відображають реальні проблеми і досягнення у різних сферах життя міста. Розробка та обґрунтування екологічних індикаторів сталого розвитку міста, які б відображали реальну екологічну ситуацію міста, створять методологічну основу для оцінювання ефективності міського (регіонального) екологічного аудиту та екологічного менеджменту, а також достовірність досягнутих результатів сталого розвитку міста. Названі проблеми являються об'єктом подальших наших досліджень.

Список літератури:

1. Басанцов И. В., Пантелейчук О. С. Экологический аудит в Украине: актуальность, проблемные вопросы и пути усовершенствования / Механізм регулювання економіки. – 2010, № 1. – С. 38-45.
2. Блащук Л. В. Міська політика та удосконалення механізму розвитку міст // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць ЛРІДУ НАДУ. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 28. – С. 165-170.
3. Будрик О.І. Регіональні фактори розвитку промислового міста // Проблеми формування та реалізації регіональної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18-19 жовтня 2013 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2013. ч. 1 – 136 с. – С. 93-97.
4. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: Монографія / За ред. З. С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 768 с.
5. Закон України «Про екологічний аудит» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2009. – Режим доступу до тексту закону: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin / laws
6. Кожушко Л. Ф., Скричук П. М.. Екологічний менеджмент: Підручник. – Київ, ВЦ «Академія», 2007. – 432 с.
7. Комач Л. Д., Попов Є. В., Швець В.І. Еколого-економічні основи утилізації та рекуперації промислових та побутових відходів. Утилізація та поводження з відходами. Навч. пос. – Хмельницький: ПП «Авіст», 2011. – 300 с.
8. Стоян О. В. Міська політика: сучасна економічна теорія і практика сталого розвитку // Економіка будівництва і міського господарства. Т. 3, № 1, 2007. – С. 5-15.
9. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: htt://zakon.rada.gov.ua/signal / kr0645a.dok
10. Шмандій В. М., Некос В. Ю. Екологічна безпека. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 364 с.
11. Budrik O. Problemy Kształtowania Polityki Zrywnoważonego Rozwoju Miasta / Wybrane problemy zarządzania zrywnoważonym rozwojem. – Warszawa: L&J Techtrading Sp. z o.o., 2014. – 226 с. – С. 135-140.

Попова М.П.
Институт химических технологий
Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля
Будрик О.И., Комач Л.Д.
Институт химических технологий

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АУДИТ В СИСТЕМЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА ГОРОДА

Аннотация
В статье проанализированы проблемы и основные направления развития городов в современных условиях хозяйствования. Рассмотрено и проанализировано экологический аудит как инструмент экологического менеджмента с целью определения методических подходов его использования в условиях устойчивого развития на местном уровне. Выделена необходимость разработки системы индикаторов (мультипликаторов) устойчивого развития города, отражающих реальную экологическую ситуацию города и создающих методологическую основу для оценки эффективности городского (регионального) экологического аудита и экологического менеджмента.
Ключевые слова: экологический аудит, экологический менеджмент, законодательство, инструменты, региональная политика, устойчивое развитие, регион, город.

Popova M.P.
Chemical technology Institute
of East Ukrainian Dahl V. National University
Budrik O.I., Komach L.D.
Chemical technology Institute

ENVIRONMENTAL AUDIT IN THE CITY OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

Summary
In article conducted analysis problems and major cities directed development in modern terms doing economy. Conducted analysis ecologically audit tools ecologically how management with a view definitions methodical approaches using a terms of sustainable development at the local level. Be allocated need yndykatorov development system (multyplykatorov) of sustainable development of the city, give something characteristic real ecological situation city and providing a methodological basis for the estimation of efficiency of city (regional) ecological audit and ecological management.
Keywords: audit ecologically, ecologically management, legislation, tools, the regional politics, steady development, region, city.